

PRAŽSKÉ JARO V HLEDÁČKU VÝCHODNÍCH ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB (BŘEZEN – SRPEN 1968)

Na první pohled by se mohlo zdát logické, že když se někde na zeměkouli začne dít něco neobvyklého, zpravodajské služby na to zareagují posílením své účasti v daném regionu, tedy pokud pro ně má nějakou prioritu. Podle realistických vyhodnocení činnosti západních zpravodajských služeb před srpnem 1968 ze strany StB však k žádnému dramatickému nárůstu nedošlo. V opačném směru si ovšem tehdy podobnou zprávu nikdo z pochopitelných důvodů sestavit netroufl.

Vazby na východní tajné služby byly historicky dané směřováním Československa od února 1948, ale vlastně již od roku 1945. Jednotlivé organizace spolu komunikovaly a sdílely svá tajemství obvykle na bilaterální bázi mezistátních dohod, ale v případě nutnosti i na kolektivním základě, nemluvě o osobních vazbách mezi jednotlivými příslušníky. Čas od času se některé ze služeb ocitaly na „černé listině“, zpravidla když politický systém a události v jejich zemích

Ministr národní obrany genplk. Martin Dzúr (vlevo) předává 5. května 1971 plk. Viliamu Šalgovičovi (vpravo) hodnostní označení generálmajor

překročily pro Sověty a KGB únosnou míru. Dosud „vzorné“ StB se to „povedlo“ právě v průběhu roku 1968.

Až dosud StB vše poctivě předávala KGB a v jistých okamžicích fungovala i jako její prodloužená ruka. Nyní se začal prosazovat názor, že se „přátelům“ (jak se důvěrně říkalo pouze sovětským kolegům) předá jen to, co se jich bude přímo dotýkat. Navíc svá místa na MV pod tlakem demokratizace počali opouštět podle Sovětů tzv. čestní komunisté, čili staří známí a zasloužilí soudruzi, kteří si „přátelům“ rádi postěžovali na nové reformní vedení rezortu v čele s ministrem Josefem Pavlem. Odtud pak už byl jen krok k obvinění, že on a jemu podobní rozložili StB. Situaci „nezlepšilo“, ani

když byl na Dubčekovo přání 1. června novým náměstkem MV pro StB ustanoven plk. Viliam Šalgovič. Naneštěstí se Dubček více spoléhal na své přátelství s ním a nedocenil jeho minulost (agent NKVD, příslušník OBZ). Šalgovič intenzivně spolupracoval s příslušníky KGB a stal se hlavní osobou zajišťující z československé strany praktickou realizaci pozdější okupace. Ve skutečnosti tak jeho nadřízenými byli plk. Jevgenič Grigorjevič Nazarov, hlavní představitel KGB u HS StB (zástupce náčelníka rezidentury KGB v Praze), a gen. Michail Grigorjevič Kotov, hlavní představitel KGB u MV ČSSR (náčelník rezidentury).⁹⁵

Ti a jejich nadřízení v Moskvě v čele s Jurijem Vladimirovičem Andropovem však o situaci v ČSSR byli schopni vědět více i dříve, než si byl kdo v ČSSR s to připustit. Slova, která řekl L. I. Brežněv ministru národní obrany M. Džúrovi při jeho návštěvě v Moskvě 27. února 1969, že situace je dnes taková, že o tom, co se udělá v Praze, se za dvě hodiny ví v Moskvě a obráceně, platila totiž podstatně dříve. Pokud si zároveň uvědomíme, že časový rozdíl mezi Prahou a Moskvou jsou právě ony dvě hodiny, chtěl patrně Brežněv vtipně naznačit, že o událostech u nás se v SSSR ví ihned, jakmile k nim dojde, a taktéž, že opatření přijatá v Moskvě jsou okamžitě předávána do Prahy k realizaci. Kromě „oficiální“ rezidentury KGB (na HS StB v Praze) a sovětského velvyslanectví v Praze zde totiž existovala skrytá síť „očí a uší Moskvy“, kterou navíc – více či méně vědomě – začali doplňovat někteří konzervativci.

Československým představitelům se však určitého varování dostalo již v únoru během oslav 20. výročí Února 1948,

⁹⁵ F. KOUDELKA – J. SUK: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*. Praha – Brno 1996, s. 15–19, 213–214, 332 a 324.

když Marie Kočvarová ve své zprávě o pobytu sovětské delegace napsala, že její členové Kolesnikov a Brežněvův tajemník byli neobyčejně detailně informováni „o všem, co se u nás děje, včetně drobných a zcela bezvýznamných personálních přesunů v aparátě ÚV KSČ“.⁹⁶

Ani to však zřejmě nestačilo. Když 21. března – nedlouho před setkáním v Drážďanech – předložil tajemník Komunistické strany Ukrajiny Petr Jefimovič Šelest na zasedání politbyra ÚV KSSS údajně poprvé návrh na vojenskou intervenci ve prospěch „zdravých sil“, byl to právě Andropov, vědomý si svých zkušeností sovětského velvyslance v Budapešti během maďarských událostí v roce 1956, kdo podporoval aktivní opatření vůči ČSSR, načež došlo k promptnímu opuštění „Chruščovovy doktríny“ (nepoužívat proti vládám v socialistickém bloku tzv. nelegály, tj. příslušníky tajných služeb vystupující zpravidla pod identitou občana jiného státu a pracující v hlubokém utajení). Od jara 1968 do 15. května tak KGB do ČSSR v rámci operace PROGRES vyslala nejméně 35 nelegálů, kteří se vydávali za zahraniční turisty nebo novináře ze SRN, Rakouska, Velké Británie, Švýcarska, Libanonu a Mexika.⁹⁷

⁹⁶ ÚSD, f. D II (A. Dubček), inv. č. 2, Informace o pobytu delegací bratrských stran evropských socialistických zemí na oslavách 20. výročí Února, s. 14.

⁹⁷ Za Němce se měli vydávat GROMOV – Vasilij Antonovič Gordijevskij (1933–1972) – vystupoval snad pod jmény Kurt Sandier, Kurt Molner a Emil Frank, SADKO – Ivan Karlovič Iozenson – vystupoval mj. pod jmény Hans Graven a Pobbs Friedrich Schilling, SEVIDOV – (?) – vystupoval pod jmény Heinrich Dremer a Kurt Ernst Tile, VLADIMIR – Ivan Dmitrijevič Unrau – vystupoval pod jmény Hans Emil Redveyks a Maykhert, VLAS – (?) – vystupoval pod jménem Berman Rolf Max Thiemichen, GURJEV – Valentin Alexandrovič Gutin – (?) a JEVDOKIMOV – (?) – vystupoval pod jménem Heinz Bayer, za Rakušany pravděpodobně PJOTR alias ARTOM – (?) a jeho manželka ARTOMOVA – (?) – Edith Ingrid Eichendorfová, DIM nebo DIMA – V. I. Ljamin – (?) a VIKTOR – Pavel Alexandrovič Karaljun – (?), za Brity

Z Moskvy je – nepochybně přes prostředníky – nejprve řídil náčelník Správy S (nelegálové) gen. Anatolij Ivanovič Lazarev, ale vzhledem k jejich počtu vznikla k 26. květnu na sovětském velvyslanectví v Praze k jejich úkolování nová (tajná) rezidentura KGB vedená V. V. Suržaninovem. I ten byl však záhy „koordinován“ zástupcem náčelníka Správy S Gennadijem Fjodorovičem Borzovem (pseudonym Bystrov) a velícím důstojníkem rezidentury ze Sekce N (podpora nelegálů) V. K. Umnovem.⁹⁸

Mezi odpůrci obrodného procesu KGB záhy vytipovala čtyři hlavní osoby – A. Indru, J. Lenárta, D. Koldera a V. Biřaka – a snad „ze staré známosti“ i v květnu z vězení propuštěného bývalého ministra vnitra Rudolfa Baráka (uvězněn byl v roce 1962 za hospodářské delikty, ve skutečnosti chtěl odstavit prezidenta Novotného). Barák však byl mužem bez vlivu a údajně vadil i zmíněné čtyřce, proto kontakty s ním zřejmě nenabýly vážnějšího charakteru, byť na schůzce s nelegálkou G. L. Linickou souhlasil, že se setká s Borisem Semjonovičem Ivanovem z pražské rezidentury KGB. Pravidelnými hosty na sovětském velvyslanectví se ovšem stali výše uvedení.⁹⁹

BELJAKOV – (?), USKOV – (?). Nikolajevič Ustimenko – (?) a jeho manželka VALJA – Victoria Martjnova – (?), za Švýcary ALLA – Galina Leonidovna Linická (dříve Vinogradovová a později Kaminská) – vystupovala pod jmény Maria Wernerová nebo Weberová a SEP – Michail Vladimirovič Fjodorov – (?), za Libanonce JEFERAT – Ašot Abgarovič Akopjan – vystupoval pod jménem Oganess Saradžjan a za Mexičana ROY alias KONĚJEV – Vladimir Igorevič Štěstěnko – vystupoval pod jménem Felip Burns. Anatolij DIENKO: *Razvědka i kontrarazvědka v licích*. Moskva 2002, s. 16, 123. Christopher ANDREW – Vasilij MITROCHIN: *Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv*. Praha 2001, s. 263–264 a 620–621.

⁹⁸ Tamtéž, s. 263–264 a 692.

⁹⁹ Tamtéž, s. 264.